

МУЗИЧКО О.Є. ІСТОРИК ФЕДІР ІВАНОВИЧ ЛЕОНТОВИЧ (1833-1910): ЖИТТЯ ТА НАУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ.- ОДЕСА: АСТРОПРИНТ, 2005.-208 С.

У статті прорецензована монографія О. Музичка, присвячена дослідженню життєвого шляху та наукової діяльності Ф.Леонтовича – історика другої половини ХІХ – початку ХХ ст.

Рецензована монографія заповнює прогалину в сучасній українській історіографії завдяки комплексному висвітленню діяльності та наукової спадщини відомого історика права Ф.Леонтовича.

Автор подає біографічні відомості про вченого, докладно характеризує його суспільно-політичні погляди, науково-педагогічну діяльність, насамперед на посадах професора, ректора, проректора, декана юридичного факультету новоросійського університету в Одесі, директора Одеського комерційного училища, попечителя Одеського навчального округу, згодом – професора Варшавського університету.

Відзначається прагнення Ф.Леонтовича до перетворення очолюваних ним навчальних закладів на потужні осередки підготовки висококваліфікованих спеціалістів, зокрема висвітлено його заходи щодо створення бібліотеки, обсерваторії, друкарні, університету; запрошення до викладання відомих вчених; намагання перетворити комерційне училище у вищий навчальний заклад європейського зразка тощо.

Показано особистий внесок вченого в організацію навчального процесу: створення ним оригінального курсу історії російського права, діяльність, спрямовану на підвищення рівня навчання в університетах Одеси та Варшави.

Докладне вивчення суспільно-політичних поглядів Ф.Леонтовича дозволило авторові монографії віднести його до представника течії консервативного лібералізму.

Торкаючись питання про національну свідомість науковця, О.Музичко наводить та аналізує нечисленні факти з цього приводу, зокрема донос до Міністерства народної освіти про належність Ф.Леонтовича до «партії українофілів» і доходить до висновку про певну роздвоєність його свідомості – між російською та українською культурами. На нашу думку, зміст монографії свідчить, що коли й були риси української самосвідомості Ф.Леонтовича, то проявлялися вони дуже приховано, ніяк не порушуючи меж законослухняності.

Значна увага присвячена теоретично-методологічним основам творчості вченого. На основі прискіпливого дослідження праць Ф.Леонтовича автор монографії вказує на його відданість позитивістській методології, відзначає значний внесок науковця у поширення порівняльно-історичного методу, становлення соціологічного підходу до історичного процесу в гуманітарних науках російської імперії. Слушним є зауваження, що науковець, завдяки поєднанню у методології досягнень історії, правознавства, етнології, соціології, став одним із передвісників сучасних інтеграційних пошуків у гуманітарних дослідженнях.

Найбільше місце в монографії займає всебічний аналіз наукової спадщини Ф.Леонтовича. Відзначається така риса особистості вченого як прагнення до вирішення найскладніших наукових завдань на основі ґрунтовного вивчення джерел та літератури.

Автор виокремлює головні наукові інтереси Ф.Леонтовича, насамперед привертає увагу до його праць з історії соціально-правового розвитку слов'янських земель, що входили до складу давньої русі, а згодом – до литовської держави. Вчений дотримувався думки, що в давнину існувало єдине слов'янське право, а всі основні інституту суспільного життя слов'ян сформувалися ще в часи існування слов'янської гілки індоевропейців. Науковець вважав, що в різних слов'янських народів збереглися пам'ятки права різних стадій його розвитку, єдиної правової системи. Цим пояснюється великий інтерес дослідника до вивчення давнього хорватського законодавства, що відображало відносини в суспільстві, які, на думку Ф.Леонтовича, на певному етапі розвитку були характерними для всіх слов'ян.

У монографії ретельно висвітлено головний напрямок дослідницької діяльності Ф.Леонтовича – проблеми історії давньоруської общини в контексті еволюції таких же суспільних інститутів інших слов'янських народів.

О.Музичко проаналізував засади задружної (общинної) концепції суспільно-політичного розвитку Русі, створеної вченим, показав вплив на формування поглядів Ф.Леонтовича праць

.....
інших вчених, існування певних суперечностей в його поглядах, відзначив значення концепції на подальший розвиток проблеми суспільно-політичного розвитку Русі.

У монографії охарактеризовано також погляди дослідника на питання виникнення давньоруських міст, етнополітичні процеси, розвиток звичаєвого права в давній Русі. На думку Ф.Леонтовича, Київська Русь була конфедерацією общин із стрункою та розгалуженою системою врядування, що спиралася на старовинні звичаєві норми.

Учений виступав проти думки про існування в IX – XIII ст. національної єдності руського народу, вважаючи, що в середньовічному суспільстві національна самосвідомість була відсутня як така, існували відмінності між окремими землями. На його думку, можна було говорити про єдність населення хіба що в площині племенно-етнографічній, тобто спільного походження з слов'янського коріння.

Ф.Леонтович досліджував подальшу еволюцію общинного, земського устрою давньої Русі, зокрема в суспільно-політичному устрої московської держави та на землях давньої Русі, що увійшли до складу великого князівства Литовського.

Автор монографії стверджує, що вчений вперше в історіографії звернувся до питання про конкретний механізм монгольських впливів на Русь після монгольської навали. Найбільш повною мірою ці впливи втілилися на території, де згодом склалася московська держава. За Ф.Леонтовичем, відбулася заміна влади общини владою монгольського хана. В умовах монгольського панування в московській державі виник інший, ніж у Давній Русі, порядок правового, соціального, культурного життя народу, який ніяк не нагадував старе «земське» життя. Характерною ознакою нової держави, на думку Ф.Леонтовича, було кріпацтво, яке виникло завдяки монгольському пануванню, а також адміністративна система приказів, палат, місництво.

У монографії розкрито провідне місце в науковому доробку Ф.Леонтовича досліджень з історії великого князівства Литовського, насамперед українських та білоруських земель. Подано оцінку вченого як одного з провідних литуаністів свого часу, одного з творців концепції історичної еволюції цієї держави.

Автор рецензованої праці аналізує погляди Ф.Леонтовича щодо литовсько-руської історії як частини слов'янської історії, його твердження про прямий вплив давньоруського права на Литовське право до XIV ст.

Відзначено внесок Ф.Леонтовича у дослідження політичного ладу великого князівства литовського, зокрема проблем утворення держави, станів, політичного розвитку Сіверщини, Київщини, Волині та Поділля з XIV до XVI ст., функціонування системи обласного управління тощо.

Також розкрито значення наукових напрацювань дослідника щодо вищих органів державної влади князівства – ради та сейму. Наголошено, що Ф.Леонтович питання про генезу ради пов'язував із вічовими традиціями давньої Русі. Прояв давньоруських традицій науковець вбачав також у судовій системі князівства, особливо в копних судах. Його заслугою є дослідження проблеми трансформації традиційних правових інститутів русі під впливом польського та німецького права. О.Музичко наводить погляди Ф.Леонтовича про завершення розвитку удільного устрою на українських та білоруських землях у складі великого князівства Литовського, який виник ще в часи давньої Русі.

Автор монографії вказує, що до наукових здобутків Ф.Леонтовича належить визначення державного статусу литовського князівства в Речі Посполитій після 1569 р.

У рецензованій монографії відзначається, що на основі досліджень історії права Ф.Леонтович всебічно та ґрунтовно висвітлив проблеми соціально-економічного розвитку великого князівства Литовського. Також розкрито значення наукових здобутків його студій з історії соціальних груп – селянства, міщанства, боярства, шляхти. Вчений детально дослідив становище різних категорій селян, еволюцію їх правового статусу та повинностей, показав склад селянської общини, її функції та походження кріпосного права. Ф.Леонтович висловив своє розуміння ролі негативної магдебурзького права для розвитку українських та білоруських (у монографії – руських) міст, проаналізував правову та соціальну основу формування шляхетського стану у Литовській державі, що складався з князів, панів-шляхти, околичної шляхти, лицарства.

У монографії наголошується, що Ф.Леонтович був одним з перших дослідників у російській імперії гебреїстичної проблематики, започаткувавши вивчення правового статусу євреїв у великому князівстві Литовському.

Висвітлення наукових поглядів Ф.Леонтовича О.Музичко подає на тлі глибокого аналізу історіографії із проблем, яких торкається науковець. Автор монографії вказує на суперечності в його творах, наводить оцінку вченими-істориками минулого та сучасності праць Ф.Леонтовича, його внеску в науку.

У монографії відзначена діяльність Ф.Леонтовича в галузі спеціальних історичних дисциплін, зокрема історичної бібліографії, публікації джерел.

Повнота та вірогідність монографічного дослідження визначається опрацюванням автором, окрім праць, переписки Ф.Леонтовича, мемуарів про нього, матеріалів, що зберігаються в державному архіві Одеської області, інституті рукописів національної бібліотеки України ім. В.І.Вернадського, державному архіві міста Києва, російському державному історичному архіві, відділі рукописів російської державної бібліотеки (Москва), національної бібліотеки (Санкт-Петербург, Росія), інституті російської літератури (пушкінський дім, Росія), державному архіві міста Варшави (Польща), архіві Б.Богішича у Цавтаті (Хорватія), відділі рукопису Тартуської наукової бібліотеки (Естонія).

Рецензована праця свідчить, що О.Музичку вдалося створити оригінальне, цікаве монографічне дослідження, яке дає змогу докладно ознайомитися з творчою лабораторією й науковими поглядами Ф.Леонтовича та примножує знання про розвиток історичної науки в Україні в другій половині ХІХ – початку ХХ ст.

Монографія є певним внеском в українську історіографію.

Kalitko S.L. Hanenko P.L. A. MYZYCHKO. THE HISTORIAN FEDIR IVANOVYCH LEONTOVYCH (1833-1910): LIFE AND ACADEMIC ACTIVITY. – ODESSA: «ASTROPRYNT», 2005.- 208 P.

In the article a monograph of A.Muzychko is put under review. This article is the study of life and academic activity of F. Leontovych a historian of the II half of XIX – the beginning of the XX century.

УДК: 93 (477.8) «17/18»

I.V.Мазило

ДАНИЛЮК Д.Д. ІСТОРИЧНА ДУМКА НА ЗАКАРПАТТІ ЕПОХИ НАЦІОНАЛЬНОГО ВІДРОДЖЕННЯ /КІНЕЦЬ ХVІІІ - СЕРЕДИНА ХІХ СТ./ . УЖГОРОД, 2009. – 392 С.

У статті прорецензовано монографічне дослідження Д.Д. Данилюка. Виокремлено історичні погляди окремих представників Карпатського краю.

Дослідження є результатом багаторічного наукового пошуку. Виданню притаманна наявність великої кількості додатків, іменного покажчика, списку використаних джерел і літератури.

Автор у своєму дослідженні стверджує, «...що друга половина ХVІІІ ст. – середина ХІХ ст. – важлива доба в соціально – економічному й суспільно політичному житті народів Європи, ... яку прийнято називати культурно – національним відродженням». У той час «... закарпатські русини, разом з іншими народами Угорщини, були підвладні Австрійській імперії».

Автор цілком справедливо констатує, «... що ідеї Просвітництва вплинули на національне відродження русинів Закарпаття... Також доступ до освіти у вищих школах Відня, Львівському університеті, Києво–Могилянській академії, колегіумах Переяслава і Чернігова сприяв появі цілої когорти велетнів історичної думки в краї».

Окрім того, зауважимо, що І. Базалович, М. Лучкай, О.Духнович набули широкої наукової й загальної ерудиції й через те, що основним видом їхньої професійної діяльності була церковна справа, яка потребувала в усі часи неабияких знань.

Для подолян цікавим буде нарис про І. Базиловича – автора «Короткого нариса фундації Федора Коріатовича», тому що згаданий князь діяв на території Поділля. Згодом його змусили перебратися на Закарпаття, де угорський володар Сигізмунд подарував йому Мукачево.

Цікаво буде дізнатися читачеві, що І. Базилович стояв біля витоків такої галузі історичної науки як біографістика.